

Den svenska kriminalromanen: från Roseanna till Män som hatar kvinnor

Žerjav, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:885396>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-14**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Maja Žerjav

Den svenska kriminalromanen: från *Roseanna* till *Män som hatar kvinnor*

Examensarbete

Handledare: Janica Tomić, fil dr

Juli 2021

Innehållsförteckning:

1. Inledning	3
2. Folkhemmet	3
3. Kriminalromanen och folkhemmet	4
4. Serien <i>Roman om ett brott</i>	5
5. <i>Roseanna</i>	6
6. Sverige på 1990-talet	7
7. <i>Män som hatar kvinnor</i>	8
8. Slutsats	10
9. Litteratur	12
Švedski krimić: od <i>Roseanne</i> do <i>Muškaraca koji mrze žene</i>	14
The Swedish Crime Novel: from <i>Roseanna</i> to <i>The Girl with the Dragon Tattoo</i>	15

1. Inledning

Svensk litteratur, precis som litteraturen i den hela skandinaviska regionen, är mycket känd för sina kriminalromaner. Men i början av 1900-talet såg genren inte ut som den gör nu. Emma Tornborg (2010, s. 3) skriver att många författares verk antingen påverkades för mycket av berömda romaner som *Sherlock Holmes*-serien och verkade som sämre kopior av dem, eller så var handling så förvirrande att romanerna blev komiska. Vidare säger hon att under första världskriget importen av utländska romaner minskade och svenskar började skriva böcker om politik och spioneri, som var ofta melodramatiska. Men under 1930-talet började svenska kriminalromaner vara mer realistiska. Det var vid den tiden då det svenska folkhemmet introducerades. Men även om denna tid verkade idyllisk, började många författare kritisera dess brister, särskilt nära folkhemmets slut runt 1960-talet. En av de viktigaste serierna av kriminalromaner vid den tiden var serien *Roman om ett brott* av Maj Sjöwall och Per Wahlöö. Genom sina romaner uttryckte de sina politiska åsikter om folkhemmet och påverkade många andra författare. En av dem var Stieg Larsson, som skrev den världsberömda *Millennium*-trilogin. I detta examensarbete kommer därför dessa böcker, särskilt *Roseanna* och *Män som hatar kvinnor*, analyseras, med tanke på det historiska och sociala sammanhanget.

2. Folkhemmet

För att analysera Sjöwall och Wahlöös böcker måste man först förklara sammanhanget som de skapades i och det är folkhemmets tid. Folkhemmet är en politisk term som härstammar från ett riksdagstal 1928 som hölls av Per Albin Hansson, partiledare för socialdemokraterna (1925 - 1946) och statsminister (1932 - 1936 och 1936 - 1946). Han använde termen för att beskriva en idé om Sverige som ett land där alla kommer att känna sig trygga och trivas och ingen kommer att lämnas fattig och hungrig. Denna välfärdsstat anses ha blivit verklighet i Sverige på 1930-talet, och varade till mitten av 1960-talet ("Folkhemmet"). Stougaard-Nielsen (2017, s. 17) beskriver 1960-talet som en tidsperiod när det kändes som om Skandinavien var en utopi av rika, egalitära och progressiva välfärdssamhällen och fortsätter med att använda orden av den danska 1800-talets politiker Grundtvig för att säga att den allmänna uppfattningen vid den tiden var att skandinaviska länder var samhällen där få hade för mycket och färre för lite. Vidare säger Stougaard-Nielsen att det verkade som om Hanssons vision av ett idylliskt svenskt folkhem, som skulle ersätta ett samhälle fastnat i klassuppdelningar, hade förvekligats i en nästan perfekt nation som kännetecknades av jämlikhet, förståelse, låg arbetslöshet och en allmän optimism för framtid under

decennierna efter andra världskriget. Sverige hade blivit internationellt hyllat som en utopi, men denna utopi varade inte länge, eftersom dess brister snart blev mer och mer uppenbara.

3. Kriminalromanen och folkhemmet

Stougaard-Nielsen (2017, s. 3) föreslår att det svenska folkhemmets progressiva ideal började rivas upp 1973. Detta var året för det väpnade rånet i Norrmalmstorg, men också *IB-affären*, där den svenska hemliga underrättelsetjänsten *IB* blev utsatt för olaglig övervakning av den politiska vänstern. Dessa händelser anses ha krossat illusionen om det perfekta Sverige och fått människor att inse att myndigheterna inte kunde skydda dem från allt. Men även innan detta började författare skriva samhällskritiska kriminalromaner för att visa upp problem i landet för allmänheten. Detta gällde särskilt för Sjöwall och Wahlöös polisromaner från serien *Roman om ett brott*, där författarna gick bakom fasaderna i det idylliska Sverige för att skildra det dystopiska folkhemmet där oskyldiga människor drevs in i kriminell verksamhet (Stougaard-Nielsen 2017, s. 4). Som Stougaard-Nielsen (2017, s. 9) skriver har skandinavisk kriminalromanskivning sedan 1970-talet insisterat på att måla en dystyr bild av samhället där det överbelastade folkhemmet har misslyckats med att skydda de mest utsatta och där brott är ständigt närvarande. Dessa kriminalromaner antydde att skandinaviska länder var hemska att leva i eftersom man antog att berättelserna gav en realistisk syn på de nordiska utopiernas mörka sidor. Men trots att kriminallitteratur använde realistiska beskrivningar av vardagen och urbana och naturliga platser i Skandinavien, och medan författare ofta tillhandahöll statistik eller postskript där de tackade sina källor för deras hjälp i forskning för böckerna, representerar kriminalromaner inte skandinaviska samhällen helt realistiskt, särskilt när det gäller deras uppblåsta nivåer av brott (Stougaard-Nielsen 2017, s. 9). I sin bok *The Imagination of Evil: Detective Fiction and the Modern World* har Mary Evans (2009, s. 15-16) skrivit om varför människor som bor i relativt trygga och brottfria länder är så fascinerade av brotts patologi, identifieringsprocessen för mördaren och avdömningen av brottslingen, och hon har dragit slutsatsen att precis som man har nått en punkt där den sociala världen blir relativt säker, har man också fått en stor del av nya ångest, särskilt när det gäller frågan om hur att leva upp till förväntningarna hos en högt kvalificerad värld. Därför kan kriminalromaner under denna tid ses som både kritik av folkhemmet och varningar för framtiden. Stougaard-Nielsen (2017, s. 11) anser att framgången för skandinaviska kriminalberättelser också är knuten till deras ibland nostalgiska och sentimentala insisterande på värden associerade med grundläggande ambitioner från folkhemmet i ett alltmer urbaniserat land och globaliserad värld. Han anser att hans åsikt

överensstämmer med Jenny Anderssons i hennes studie av folkhemsnostalgin i Sverige, där hon säger att löftena om ett bättre samhälle inte ligger inom en snar framtid, utan i de förlorade möjligheterna från det förflutna. Därför kan kriminallitteratur från 1960-talet till början av 2000-talet betraktas som både dystopiska skildringar av folkhemmet och en nostalgisk längtan efter bättre tider.

4. Serien *Roman om ett brott*

Maj Sjöwall och Per Wahlöös kända serien *Roman om ett brott* (1965 – 1975) består av tio romaner: *Roseanna* (1965), *Mannen som gick upp i rök* (1966), *Mannen på balkongen* (1967), *Den skrattande polisen* (1968), *Brandbilen som försvann* (1969), *Polis, Polis, potatismos!* (1970), *Den vedervärdige mannen från Säffle* (1971), *Det slutna rummet* (1972), *Polismördaren* (1974), och *Terroristerna* (1975). Stougaard-Nielsen (2017, s. 39) säger att Sjöwall och Wahlöö fokuserade på social realism och kritik, samt dystra nordiska platser och detektivens liv i sina böcker. Vidare skriver han att de översatte flera av Ed McBains romaner på 1960-talet och fann i deras polisprocedurer en formel där polismäns privatliv och personliga kamp kunde kopplas till det större sociopolitiska sammanhanget i folkhemmet. Tapper (2014, s. 82) föreslår att Sjöwall och Wahlöö kritiserade folkhemmets kriminella undergivenhet mot kapitalismen och hänvisade till brott som en handling av social frustration i ett förtryckande samhälle. Från *Roseanna* till *Terroristerna* följer Sjöwall och Wahlöös kriminalromaner polisman Martin Beck och hans kollegor från sexmordet på en amerikansk turist till mordet på statsministern i en svensk polisstat, med vilket de förutsåg mordet på statsminister Olof Palme. Författarnas ambition var att nå en så bred publik som möjligt med sin alltmer uttryckliga sociala och politiska kritik. I stället för att ge läsarna den tröstande slutsatsen att Beck och hans kollegor kommer att återställa förtroendet för det rättvisa och harmoniska samhället genom att fånga brottslingarna, målar de en sur bild av ett fallet folkhem i greppet av klasskrig, polisbrutalitet och kriminalitet, som förvärras mer och mer i varje bok (Stougaard-Nielsen 2017, s. 40). Enligt en intervju med författarna som publicerades i den danska tidningen *Information* 1974 bestämde de sig medvetet för att skriva böcker riktade till läsare av kriminalromaner och i de första tre böckerna beskriva brott och lösningar på ett ganska opolitiskt sätt och sedan få masken att falla i den fjärde eller femte romanen (Tapper 2014, s. 84). Stougaard-Nielsen (2017, s. 42-47) påstår att Sjöwall och Wahlöö uttrycker sitt förakt för kapitalism och materialism och visar att till och med poliserna begår ”välfärdsbrott”. Ett exempel är Stenström, vars död var resultatet av hans hunger efter erkännande och professionell utveckling.

Därför drar Stougaard-Nielson slutsatsen att ingen är immun mot det karriärcentrerade konsumtionssamhället i Sjöwall och Wahlöös böcker, där social status uppnås till andras bekostnad och där brottsoffer, brottslingar och till och med poliser befinner sig i samma situation och blir utsatta för det systemiska våldet i folkhemmet. Det finns dock också en form av nostalgi som kan märkas i denna serie. Stougaard-Nielson (2017, s. 54) skriver att även om det inte finns mycket hopp för folkhemmet i Sjöwall och Wahlöös dystopiska böcker, får Beck förnyat hopp när han möter Rhea Nielsen, som är hyresvärd i en byggnad där en man dödades. Hon ser sitt förhållande till sina hyresgäster som en av en vaktmästare av både materiella och sociala behov, i motsats till de vanliga hyresvärdarna som hennes far. Stougaard-Nielson säger att Rheas vision för sitt eget hem i centrala Stockholm är en där människor som bor i samma byggnad känner sig trygga och som om de hör samman. Tapper (2014, s. 97) föreslår att Rhea bär sin egen version av urban och social förnyelse inom sig. Hon avbildas som en hyresvärd som inte kan finansiera vården av byggnadens fasad utan istället tar hand om insidan och invånarna, vilket står i skarp kontrast till Sjöwall och Wahlöös kritik av den falska perfekta fasaden av det moderna folkhemmet (Stougaard-Nielson 2017, s. 55). Därför kan Rhea ses som en representant för det idealiska nostalgiska folkhemmet.

5. *Roseanna*

Roseanna är Sjöwall och Wahlöös första detektivroman i serien *Roman om ett brott*. Den börjar med att ett naket kvinnolik hittas i Göta kanal. För att lösa fallet skickas Martin Beck och hans kollegor Kollberg och Melander från Stockholm till Motala och samarbetar med polisman Ahlberg. Fallet visar sig vara ganska svårt att lösa, eftersom ingen vet vem kvinnan är och den enda saken polisen kan använda för att försöka identifiera henne är ett unikt födelsemärke som hon har på låret. Men efter en tid identifieras hon äntligen av Interpol som Roseanna McGraw, en amerikansk turist som tog en båtutur i södra Sverige. Efter en grundlig utredning av alla båtturer och båtens passagerare avslöjas slutligen en misstänkt, Folke Bengtsson, och efter att han har observerats under en tid är Beck övertygad att han är mördaren. Därför tar Beck hjälp av den kvinnliga polisen Sonja Hansson som förför Bengtsson som försöker därefter att våldta och döda henne. Då kommer Beck och hans kollegor och arresterar Bengtsson som visar sig vara en psykiskt störd person med extrema kvinnohatande åsikter. Som nämnts tidigare finns det ingen tydlig kritik av folkhemmet i Sjöwall och Wahlöös första romaner och detta gäller *Roseanna*. Fokus ligger inte så mycket på den hemska situationen i staten, utan snarare på kvinnohatet. Roseanna ansågs vara

mycket promiskuös, och på grund av hennes liberala sexuella åsikter tyckte mördaren att hon förtjänade vad som hände med henne: ”Hon förtjänade att dö. Hon ville smutsa mig också. Hon stoltserade med sin skamlöshet. Förstår ni inte, skrek han. Jag måste döda henne. Jag måste döda hennes orena kropp.” (Sjöwall och Wahlöö 2012, s. 181) Det förklaras dock inte varför mördaren hatar promiskuösa kvinnor så mycket. Dawn Keetley (2012, s. 56) föreslår att morderna på kvinnor i de första böckerna har sina rötter i mäns upplevda förlust av makt, som driver dem till våld. Vid den tiden fanns det rädsla för att förlora säkerheten som folkhemmet gav, men också för att förlora makt till kvinnor, som började bli mer självständiga. Keetley (2012, s. 58) drar en parallell mellan USA och Sverige och hänvisar till Randolph Roths uttalande att sexuella seriemördare i USA var män som hade svårt att acceptera att kvinnor började få mer makt och lika rättigheter som män. Därför kan man dra slutsatsen att Folke Bengtsson mördade Roseanna eftersom han kände sig hotad av kvinnor som hon. En annan sak som bör diskuteras är att Roseanna var en utlänning, men att hon inte var den enda promiskuösa utländska kvinnan i Sjöwall och Wahlöös romaner. Precis som Dawn Keetley (2012, s. 62) har lagt märke till är de tre kvinnorna i de första romanerna som straffas för sin promiskuitet alla utlänningar (Roseanna är amerikanska, Ari i *Mannen som gick upp i rök* är ungerska och Teresa i *Den skrattande polisen* är portugisiska), men det finns ingen förklaring eller anledning till varför de avbildades på ett sådant sexuellt sätt. Genom sin främmande och öppna sexualitet förvirrar de det svenska samhället och avslöjar därigenom enligt Keetley en essentialism som står i strid med Sjöwall och Wahlöös dominerande sociala determinism. Hon kallar det för en blind fläck av deras kritik.

6. Sverige på 1990-talet

År 1990 kändes det som om den utopiska drömmen om den harmoniska skandinaviska välfärdsstaten hade blivit ett avlägset minne (Stougaard-Nielsen 2017, s. 85). Sveriges statsminister Olof Palme mördades i centrala Stockholm 1986 när han gick hem från bio med sin fru. Enkel åtkomst till politiker, särskilt statsministern, som var en gång de skandinaviska demokratiernas stolthet och ett emblem av deras fredliga natur, drabbades av ett dödligt slag som indikerade att Sverige och resten av Skandinavien var mindre exceptionella nationer och mer som de andra (Stougaard-Nielsen 2017, s. 86). Avregleringar av finanssektorn och lånefinansierad överkonsumtion samtidigt med en internationell lågkonjunktur ledde till den dramatiska bank- och finanskrisen i Sverige 1990, liknande den globala finanskrisen under det första decenniet av det nya årtusendet. Medan regeringen ingrep för att rädda bankerna, drabbades Sverige av många år

av negativ tillväxt och arbetslöshet (Stougaard-Nielsen 2017, s. 100). Tillsammans med detta skriver Mary Hilson (2008, s. 82) att den socialdemokratiska regeringens tillkännagivande av sin avsikt att söka medlemskap i den nu kallade Europeiska unionen 1990 sågs av många av dess kritiker som en delvis erkännande av nederlag och att de traditionella principerna i den svenska modellen hade misslyckats. Därför måste svensk kriminallitteratur i det nya årtusendet ses mot denna bakgrund av kriser, konflikter, oordning och trasiga illusioner om folkhemmets politiska möjligheter i en tid av globalisering (Tapper 2011, s. 406).

7. *Män som hatar kvinnor*

Män som hatar kvinnor (2005) är den första boken i Stieg Larssons världsberömda *Millennium*-trilogi. De andra två böckerna heter *Flickan som lekte med elden* (2006) och *Luftslottet som sprängdes* (2007). Stougaard-Nielsen (2017, s. 101) påstår att Stieg Larssons roman *Män som hatar kvinnor* är ett utmärkt exempel på socialrealistisk skandinavisk kriminallitteratur i dess skildring av en till synes realistisk svensk social och geografisk miljö. Romanen refererar till statistiska informationer om mäns våld mot kvinnor, som ifrågasätter den allmänt upplevda progressiva jämlikheten i folkhemmet och ger kriminalromanen en viss äkthet. Vidare skriver Stougaard-Nielsen att våld mot kvinnor i boken avbildas ha rötter i det förflutna, vilket är representerade av svenska nazistiska seriemördare och amoraliska representanter för det paternalistiska folkhemmet, inklusive advokater och läkare, som missbrukar sina roller som vårdnadshavare och beskyddare. Precis som Sjöwall och Wahlöös romaner, visar den här romanen också den inre mörka sidan av Sveriges perfekta fasad. Bokens protagonist är Mikael Blomkvist, en ekonomijournalist som har "specialiserat sig på avslöjande reportage om korrupcion och skumraskaffärer i företagsvärlden" (Larsson 2005, s. 44). I början döms han för förtal mot finansmannen Hans-Erik Wennerström, eftersom han publicerade grundlösa anklagelser om hans bedrägeri med statsstödpengar. Blomkvist fick veta att Wennerström hade förskingrat pengar som han hade fått från ett hjälpprogram på 1990-talet vilket var avsedd för att hjälpa industrier i de tidigare östblocksländerna att komma tillbaka på fötterna. Men i stället för att bygga en fabrik i Polen behöll han pengarna för sig själv. Läsaren får reda på vem Blomkvist är mest genom den privata utredaren och hackaren Lisbeth Salander, som utreder Blomkvist för en advokat som representerar den gamla rika industrimannen Henrik Vanger. Vanger anställer sedan Blomkvist för att arbeta med en utredning om det mystiska försvinnandet av Vangers brors barnbarn Harriet Vanger från den då isolerade ön Hedeby för mer än tre decennier sedan under skydd av att skriva

en historia om det familjeägda Vangerföretaget. I gengäld lovar Vanger att ge Blomkvist informationer om Wennerström som kan hjälpa honom att förstöra finansären. Detta är Blomkvists huvudsakliga motivation, eftersom han föraktar rika människor som utnyttjar sin makt och korrupta journalister som inte vill avslöja dem. I sin bok skriver han att

svenska ekonomijournalister hade de senaste tjugo åren utvecklats till en grupp inkompetenta springpojkar som var uppfyllda av sin egen betydelse och som saknade förmåga till kritiskt tänkande. Den sistnämnda slutsatsen drog han eftersom så många ekonomireportrar gång på gång utan minsta invändning nöjde sig med att återge de utsagor som lämnades av företagsdirektörer och börsspekulanter – även då dessa uppgifter var uppenbart vilseledande och felaktiga. (Larsson 2005, s. 88)

På grund av detta hävdar han att allt förtroende för journalister har gått förlorat och han syftar till att återställa det genom att avslöja Wennerströms affärer. Stougaard-Nilesen (2017, s. 103) beskriver Blomkvist som en karaktär med höga moraliska standarder som framhöll sitt eget yrke som delaktig i finanskrisen och tillägger också att den mest kritiska effekten av krisen var spridningen av misstro. Vidare, eftersom Blomkvist senare behöver hjälp i Vanger-fallet, börjar han arbeta med Salander, som är särskilt intresserad av fallet, eftersom det är kopplat till många våldtäkter och mord på kvinnor över hela Sverige, varav många var utlänningar. Salander är också en våldtäktsöverlevande och tillhör en marginaliserad grupp människor. Precis som en illegal invandrare saknar Salander sina fulla medborgarrättigheter. Hennes liv hanteras av hennes vårdnadshavare, som misshandlar henne sexuellt (Gates 2013, s. 196). Men hon anmäler inte våldtäkten till polisen, eftersom ”för henne var polisen en vagt definierad fientlig slagstyrka vars praktiska insatser genom åren bestått i att omhänderta eller förnedra henne” (Larsson 2005, s. 189). Detta visar misstro mot landet och myndigheterna, som inte skyddar de svaga, och detta kan också märkas i fallet med Harriet Vanger. Läsaren får reda på att hon faktiskt lever, men att hon flydde Hedeby, eftersom hennes far och bror misshandlade henne och hon inte visste vem hon skulle vända sig till för hjälp. Salander och Blomkvist tar också reda på att hennes far och bror var ansvariga för de många mordena på kvinnor genom åren, särskilt utlänningar, eftersom de trodde att ingen skulle bry sig om de försvann. Detta liknar mordet på Roseanna i serien *Roman om ett brott*. Vidare, när det gäller tillförlitligheten i romanen påstår Stougaard-Nielsen (2017, s. 106) att den främst investeras i karaktärer som representerar värden som påminner om folkhemmets

guldålder, i motsats till opportunistiska och kriminella karaktärer som nazister i Henrik Vangers familj, Salanders våldtäktsman och vårdnadshavare Bjurman och den korrupta finansären Wennerström. I motsats till Wennerström står den gamla traditionella industrimannen Henrik Vanger, som representerar ”ryggraden i folkhemmets industri” (Larsson 2005, s. 61). Därför finns det en känsla av nostalgi i romanen för de gamla värdena från den ursprungliga idén om folkhemmet. Men enligt Stougaard-Nielsen (2017, s. 111) är Vangers folkhemmet-moral föråldrad i det nyliberala och moraliskt komprometterade samhället på 1990-talet genom vilket Blomkvist och Salander behöver navigera. Social ordning och förtroende kan inte återställas genom att följa eller lita på föråldrade välfärdsinstitutioner. Stougaard-Nielsen tillägger att det krävs en ”främmande kropp” som Lisbeth Salander för att avslöja det systemiska våldet i det moderna svenska folkhemmet, ett ”hem” som har skyddat män som har misshandlat henne för att upprätthålla en fasad av neutralitet och harmoni. I en privat vendetta använder Salander stulet kapital och information mot våldsamma och korrupta män som har makt och bekämpar nyliberalism genom att använda deras verktyg mer skickligt och mer hänsynslöst än moderna företag (Nestingen 2011, s. 180). Genom att göra detta får hon också ett offentligt syfte, eftersom information som hon har stulit används för att ge rättvisa för de som har misshandlats av män och för att återställa allmänhetens förtroende för en traditionell journalist, Blomkvist, som fortfarande strävar efter att hålla makthavare ansvariga (Stougaard-Nielsen 2017, s. 111). Med allt detta i åtanke är det uppenbart att Larsson påverkades av Sjöwall och Wahlöös böcker och uttryckte liknande idéer i sin trilogi.

8. Slutsats

Tidsperioden som inledde skapandet av många viktiga och berömda svenska kriminalromanerna kallas folkhemmet. Folkhemmet är en politisk term som Per Albin Hansson använde i ett riksdagstal 1928 för att beskriva en idé om Sverige som ett land där alla kommer att trivas. Men under åren efter dess genomförande blev folkhemmet kritiserad och ångest för framtiden ökade. En av de mest kända serierna av kriminalromaner som visade verkligheten och brister av folkhemmet var Maj Sjöwall och Per Wahlöös serien *Roman om ett brott*, som består av tio böcker. De syftade till att använda sina kriminalromaner som ett sätt att kritisera det svenska folkhemmet, men samtidigt såg de också nostalgiskt på folkhemmets guldålder och dess ursprungliga idéer, vilket man särskilt kan se i karaktären Rhea Nielsen, som är tänkt att representera det ideala folkhemmet. Sjöwall och Wahlöös första romaner i serien är inte så politiska, särskilt den första

romanen, *Roseanna*, som skildrar en kvinnohatande mans ångest för förlust av sin makt, men också visar en blind fläck i författarnas sociala kritik och det är utländska kvinnor vars promiskuitet avslöjar en essentialism som står i strid med författarnas dominerande sociala determinism. Vidare, när det gäller 1990-talet och det nya årtusendet, kändes det som om den utopiska drömmen om det harmoniska folkhemmet hade blivit ett avlägset minne. Ångest över den alltmer globaliserade världen fortsatte att öka och den återspeglades i litteraturen. En av de mest kända kriminalromaner som skrevs på den tiden var Stieg Larssons bok *Män som hatar kvinnor*, vilken var den första boken i hans *Millennium*-trilogi. Precis som Sjöwall och Wahlöö, kritiserade Larsson genom sina böcker Sveriges politiska, ekonomiska och sociala situation, men visade också en nostalgisk längtan efter bättre tider. Tillsammans med att försöka ta reda på vad som hände med Harriet Vanger, strävar journalisten Blomkvist i boken efter att avslöja den kraftfulla finansiären Wennerström, som har blivit rik på grund av stöld och bedrägeri, och genom detta försöka återvinna förtroendet för kritisk journalistik. Hans partner Salander strävar efter att straffa män från familjen Vanger som har våldsamt mördat kvinnor över hela Sverige, men också alla män som har missbrukat och våldtagit henne. Eftersom de flesta myndigheterna har svikit henne, måste hon ta saken i egna händer och lösa fallen på olagliga sätt och genom detta får hon också ett offentligt syfte, eftersom information som hon stal används för att ge rättvisa för dem som har misshandlats av män och för att återställa allmänhetens förtroende för en traditionell journalist, Blomkvist, som fortfarande strävar efter att hålla makthavare ansvariga.

9. Litteratur

- Andersson, J. (2009). *När framtiden redan hänt: Socialdemokratin och folkhemsnostalgin*, Stockholm: Ordfront.
- Evans, M. (2009). *The Imagination of Evil: Detective Fiction and the Modern World*. London, New York: Continuum. Sidor 15-16.
- ”Folkhemmet”, *Nordiska Museet*. [online].
<https://www.nordiskamuseet.se/kunskapsomraden/folkhemmet>. (Web: 17 juli 2021).
- Gates, P. (2013). ‘Hidden in the Snow’: Female Violence against the Men Who Hate Women in the Millennium Adaptations. I: Åström, B., Gregersdotter, K. och Horeck, T., eds. *Rape in Stieg Larsson’s Millennium Trilogy and Beyond*. Palgrave Macmillan. Sidan 196.
- Hilson, M. (2008). *The Nordic Model: Scandinavia since 1945*. London: Reaktion Books. Sidan 82.
- Keetley, D. (2012). “Unruly bodies: The politics of sex in Maj Sjöwall and Per Wahlöö’s Martin Beck Series”, *Clues* 30. Sidor 56-62.
- Larsson, S. (2005). *Män som hatar kvinnor*. Stockholm: Norstedts förlag. Sidor 44-189.
- Nestingen, A. (2011). Unnecessary Officers: Realism, Melodrama and Scandinavian Crime Fiction in Transition. I: Nestingen, A. och Arvas P., eds. *Scandinavian Crime Fiction*. Cardiff: University Of Wales Press. Sidan 180.
- Sjöwall, M., Wahlöö, P. (2012). *Roseanna*. Piratförlaget. Sidan 181.
- Stougaard-Nielsen, J. (2017). *Scandinavian crime fiction*. London, New York: Bloomsbury Publishing. Sidor 3-111.
- Tapper, M. (2011). *Snuten i skymringslandet: Svenska polisberättelser i roman och film 1965–2010*. Lund: Nordic Academic Press. Sidan 406.
- Tapper, M. (2014). *Swedish Cops: From Sjöwall and Wahlöö to Stieg Larsson*, Bristol: Intellect. Sidor 82-97.

Tornborg, E. (2010). ”Speglingar av verkligheten? – Den svenska deckaren och bilden av samhället.”, *HumaNetten*. Nr. 25. Sidan 3. [online]. Doi:10.15626/hn.20102501. (Web: 17 juli 2021).

Švedski krimić: od *Roseanne* do *Muškaraca koji mrze žene*

Razdoblje koje je potaknulo stvaranje mnogih važnih i poznatih švedskih krimića naziva se *folkhemmet*. *Folkhemmet* je politički izraz koji je Per Albin Hansson iskoristio u govoru 1928. godine kako bi opisao ideju Švedske kao zemlje u kojoj su svi ljudi jednaki i imaju sve što im je potrebno za ugodan život. Međutim, nekoliko godina nakon provedbe te švedske socijalne države u djelo, tjeskoba oko budućnosti počela je rasti te se socijalna država našla na meti kritičara, a jedan od načina na koji su ljudi izražavali svoje stavove o stanju u državi bila je književnost, osobito kriminalistički romani. Jedan od najpoznatijih serijala kriminalističkih romana koji prikazuje tadašnju stvarnost i nedostatke socijalne države jest serijal Maj Sjöwall i Pera Wahlööa zvan *Roman o zločinu*, a sastoji se od deset knjiga. Autori su u svojim kriminalističkim romanima kritizirali švedsku socijalnu državu, no i s nostalgijom gledali na njezino zlatno doba i izvorne ideje, što se posebno moglo vidjeti u liku Rhee Nielsen, za koju se smatra da predstavlja idealni *folkhemmet*. Početni romani u serijalu *Roman o zločinu* nisu bili toliko politički, pogotovo prvi roman *Roseanna*. On prikazuje mizoginog muškarca anksioznog zbog gubitka moći, ali i slijepu točku u socijalnoj kritici autora, a to su likovi stranih žena čiji se promiskuitet može shvatiti kao esencijalizam koji je u sukobu s prevladavajućim uvjerenjima socijalnog determinizma Sjöwall i Wahlööa. Nadalje, što se tiče devedesetih godina prošlog stoljeća i prvih godina dvadeset i prvog stoljeća, činilo se kao da je utopijski san o ravnopravnoj socijalnoj državi postao daleka uspomena. Tjeskoba zbog sve globaliziranijeg svijeta nastavila je rasti, što se odrazilo u književnosti. Jedan od najpoznatijih kriminalističkih romana napisanih u to doba bio je roman Stiega Larssona zvan *Muškarci koji mrze žene*, koji je bio prvi dio u njegovoj trilogiji *Millennium*. Poput Sjöwall i Wahlööa, Larsson je u svojim knjigama kritizirao švedsku političku, ekonomsku i socijalnu situaciju, ali i pokazao nostalgiju za nekim boljim vremenima. U romanu novinar Blomkvist nastoji saznati što se dogodilo s Harriet Vanger, ali i razotkriti moćnog financijera Wennerströma, koji se obogatio od krađe i prijevare, te s pomoću toga vratiti povjerenje javnosti u novinare. Njegova partnerica Salander nastoji kazniti muškarce iz obitelji Vanger, koji su ubijali žene širom Švedske, kao i muškarce koji su je zlostavljali. Budući da ju je država iznevjerila, ona je primorana uzeti stvari u svoje ruke i riješiti slučajeve na nezakonit način, no time zapravo dobiva javnu svrhu, jer njezini ilegalno prikupljeni podatci služe istjerivanju pravde za zlostavljane žene te ona pomaže

vratiti povjerenje javnosti u tradicionalnog novinara, Blomkvista, koji unatoč svemu i dalje nastoji vlast i imućne pozvati na odgovornost.

The Swedish Crime Novel: from *Roseanna* to *The Girl with the Dragon Tattoo*

The time period that prompted the creation of many important and famous Swedish crime novels is called *folkhemmet*. *Folkhemmet* is a political term that Per Albin Hansson used in a parliamentary speech in 1928 to describe an idea of Sweden as an egalitarian country where everyone's needs are met. But in the years following its implementation, this Swedish welfare state drew much criticism and anxiety about the future kept on rising. One of the forms people used to express their political views and criticisms was literature, especially crime novels. One of the most famous series of crime novels that showed the reality and shortcomings of the welfare state was Maj Sjöwall and Per Wahlöö's series *Novel of a Crime*, which consisted of ten books. They aimed to use their crime novels as a way to analyze and criticize the Swedish welfare state, but at the same time, they also nostalgically looked at the golden age of the welfare state and its original ideas, which could especially be seen in the character Rhea Nielsen who is thought to represent the ideal *folkhemmet*. Sjöwall och Wahlöö's first novels in the series were not very political, especially the first novel, *Roseanna*, which depicted a misogynistic man anxious about his loss of power, but also showed a blind spot in the authors' social critique, which were foreign women whose promiscuity revealed an essentialism that was in conflict with Sjöwall and Wahlöö's predominant views of social determinism. Furthermore, with regard to the 1990s and the new millennium, it felt as if the utopian dream of the egalitarian welfare state had become a distant memory. Anxiety about the increasingly globalized world continued to increase and this was reflected in literature. One of the most famous crime novels written at that time was Stieg Larsson's book *The Girl with the Dragon Tattoo*, which was the first book in his *Millennium* trilogy. Like Sjöwall and Wahlöö, Larsson criticized Sweden's political, economic and social situation through his books, but also showed a nostalgic longing for better times. In the novel, the journalist Blomkvist strives not only to find out what happened to Harriet Vanger, but also to expose the powerful investor Wennerström, who became rich from theft and fraud, and by doing this, he tries to regain people's trust in critical journalism. His partner Salander strives to punish the men in the

Vanger family who have violently murdered women throughout Sweden, as well as all the men who have abused her. Since most authorities have betrayed her, she must take matters into her own hands and resolve the cases in an illegal way, and by doing so, she serves a public purpose, as all the information she has gathered is used to bring justice to women who have been abused by men as well as to help restore public trust in a traditional journalist, i.e. Blomkvist, who still strives to hold those in power accountable.